

PRIKAZI

Radina Vučetić, KOKA-KOLA SOCIJALIZAM, AMERIKANIZACIJA JUGOSLOVENSKE POPULARNE KULTURE ŠEZDESETIH GODINA XX VEKA, drugo izdanje, Beograd 2012, 473 str.

Nije uobičajeno da ovdašnja istoriografska dela doživljavaju druga izdanja. Pogotovo ako nisu posvećena istraživanju pojedinih „vrućih tema“ iz najnovije istorije ovog prostora. Međutim, upravo takvo delo koje je privuklo značajnu pažnju ovdašnje čitalačke javnosti jeste istoriografska studija neobičnog naziva *Koka-kola socijalizam*, dr Radine Vučetić. Reč je, u osnovi, o njenoj doktorskoj disertaciji, odbranjenoj juna 2011. na beogradskom Filozofskom fakultetu, od koje je nastalo delo na gotovo 500 stranica, koje se lako čita, a pojedini primeri pamte ili se razmišlja o njima.

Studija *Koka-kola socijalizam* se svojom temom nadovezuje na nekoliko drugih dela ovdašnje istoriografske škole. Pre svega na knjigu Predraga J. Markovića, *Beograd između Istoka i Zapada 1948–1965*, potom Ljubodraga Dimića, *Agitprop kultura*, a zatim i novije monografije i studije kakve su one od M. Gatalovića (*Partija i kultura u Srbiji 1952–1958*), Z. Janjetovića (*Od internacionale do komercijale: popularna kultura u Jugoslaviji 1945–1991*) ili A. Rakovića (*Rokenrol u Jugoslaviji 1956–1968: izazov socijalističkom društvu*). Termin: nadovezivanje, međutim, ne treba da zbuni. Radina Vučetić nudi zainteresovanoj publici sasvim novo istraživanje, koje se spretno uklapa u postojeća saznanja o pomenutoj epohi, društvu, kulturi i umetnosti u socijalističkoj Jugoslaviji 1960-ih godina. Ovo delo govori o američkom uticaju na kulturu i svakodnevni život u socijalističkoj Jugoslaviji 60-ih godina prošlog veka. Autorka je u pet

poglavlja detaljno opisala ovaj uticaj, krećući se od političkog okvira odnosa Jugoslavije i Sjedinjenih Država, prelazeći na najkarakterističnije oslonce američkog uticaja na život Jugoslavena, a to su film, muzika, umetnost, pozorište, moda i svakodnevni život obeležen stvaranjem potrošačkog društva.

Moguće je da autorkine „šezdesete godine XX veka“ nisu sasvim omeđene i da ona pojedine fenomene analizira u 1950-im ili 1970-im godinama. Slično je i sa prostorom. Svojim istraživačkim zahvatom, *Koka-kola socijalizam* obuhvata širi jugoslovenski prostor. Iako beogradska „scena“ dominira, pred nama se nižu fenomeni ili akteri iz drugih republičkih centara. Najviše iz Zagreba, odnosno Hrvatske. Stoga nije čudo što je knjiga dr Vučetić već nekoliko puta komentarisana u Hrvatskoj, jer svojim rezultatima donosi saznanja za prostor cele bivše Jugoslavije. Na taj način ova studija je dočekana u stručnoj javnosti, iz koje su do sada napisana dva afirmativna prikaza, ali i jedna neobično oštra kritička analiza iz pera jednog umetnika-grafičara.

Ono što posebno treba podvući da se ovo delo dodiruje sa sociologijom, istorijom umetnosti ili istorijom muzike. Ova karakteristika rada Radine Vučetić čini da njeno ostvarenje sigurno korespondira sa naukama koje se bave tim fenomenima, ali i sa daleko širom čitalačkom publikom od one koja je uobičajeno vezana za istoriografske teme. A posebno one vezane za socijalističku Jugoslaviju i epohu Hladnog rata.

Termin „amerikanizacija“, koji se nalazi u podnaslovu studije, verovatno zaslužuje posebnu pažnju (a privukao je i jednu neobično oštru reakciju na knjigu). Reč je o posebnom odnosu prema jugoslovenskoj popularnoj kulturi koji

su Sjedinjene Države ostvarile na razne načine, a naročito od 1951. i jugoslovensko američkog vojno-političkog približavanja, pa dalje kroz 1960-te i 1970-te. Te uticaje odnosno proces „amerikanizacije“, R. Vučetić pomno analizira u svojoj studiji. Sudeći prema anom što nam ona predstavlja, reklo bi se da su obe strane u ovom odnosu profitirale. Sjedinjene Države su nastavile da ovakvim uticajem ostvaruju svoje prisustvo u komunističkom svetu, iza „gvozdena zavese“. Sa druge strane, prihvatanjem „amerikanizacije“ popularne kulture i života, Jugoslavija je koračala drugačijim putem od ideoloških suseda. Ona je bila na taj način privlačna za one koji su u njoj videli „socijalizam sa ljudskim licem“, a režim davao okvire slobode, netipične za komunističke režime tzv. narodne demokratije.

Autorka pokazuje i svojevrstan proces u kojem se takva „amerikanizacija“ stavlja u ideološki kontekst Titovog režima, kroz filmove, rok muziku ili druge umetničke i kulturne forme. Uočava se da je američki uticaj u ovoj sferi početkom 1950-ih doziran, a kasnije je toliko da režim uočava koristi od preuzimanja pojedinih „američkih“ kulturnih formi. Najtipičniji konstrukti ovog spoja su bez sumnje: vestern filmovi i uticaj na partizanske ratne spektakle, korišćenje roka u afirmaciji partizanske mitologije ili elementi potrošačke kulture koji se uklapaju u život radničke klase. Supermarket postaje nekakvo oruđe samoupravljanja, gde se u širem asortimanu artikala nudi ne samo dobro snabdeveno tržište, već i osećaj slobode izbora.

Takođe, studija *Koka-kola socijalizam* ilustruje pojavu i početak uticaja televizije u jugoslovenskom društvu. Danas nezaobilazan pratilac naših života, u

vremenu o kom govori ova knjiga čini svoje prve korake: od informativnog do kulturnog uticaja, a preko koga takođe u jugoslovensko društvo stiže amerikanizacija. Takozvani „mali“ čovek ima priliku da se poistoveti sa određenim modelima američkih TV junaka. Kako raste broj TV prijemnika, raste i broj „odašiljača“ ovog fenomena u svim delovima tadašnje Jugoslavije. „Amerikanizacija“ izlazi iz domena ekskluzivnosti kulture, umetnosti pa i novih stilova muzike i postaje deo ili čak i mera opšteg civilizacijskog nivoa jugoslovenskog društva.

Iako se savremenici može činiti nepotrebna analiza međusobnog američkog i sovjetskog kulturnog uticaja, jer se teško ko seća bilo kakvog sovjetskog uticaja u toj sferi, moguće da ovakav pristup i definitivno pokazuje pobedu američkog kulturnog i potrošačkog uticaja u Titovoj Jugoslaviji. I po ovakvom pristupu, ova knjiga je nova i provokativna. Ipak, kad znamo kakvi su događaji usledili krajem 1980-ih i početkom 1990-ih, ostaje da se zamislimo koliki je zaista bio realan domet amerikanizacije na unutrašnja shvatanja Jugoslovena? Do kojih je sve delova Titove države ona zaista dospela, na način koji je bila prisutna u Beogradu, Zagrebu, Ljubljani ili Sarajevu?

Naravno, iako čitalac ima utisak doživljaja lepih vremena, Radina Vučetić navodi i delove drugačijeg odnosa prema određenim kulturnim i umetničkim formama. Ako je „amerikanizacija“ značila i osvajanje (umetničke) slobode, onda je to osvajanje imalo svoje granice na kojima je režim zaustavljao filmove tzv. crnog talasa ili pojedine pozorišne predstave, pogotovo krajem 1960-ih. Sasvim je sigurno da će neki od navoda autorke koji se tiču cenzure, pre svega

u pozorištu, izazvati reakcije u ovdašnjim historiografskim krugovima. Nema sumnje da je R. Vučetić ovom knjigom samo otvorila fenomen cenzure u socijalističkoj Jugoslaviji, a koji zahteva dublja istraživanja, počev od dostupnih arhiva, pa do sve malobrojnijih aktera, savremenika te epohe. Verujemo da će neko od narednih dela dr Vučetić doneti nova saznanja o cenzuri u umetnosti i drugim oblastima jugoslovenskog socijalističkog društva.

Naša najveća zamerka (manje autor-ki, više izdavaču) jeste likovna oprema knjige. Tema knjige je takva da prosto vapi za dobrim ilustracijama kojih ima dostupnih u raznim formama, pogodnim za ilustrovanje ove knjige. Verujemo da će neko od sledećih izdanja knjige biti bolje ilustrovano i na taj način ostvariti još bolju interakciju sa čitaocima. Amerikanizacija, kakvu dočarava Radina Vučetić, vizuelno je poznata savremenicima. Mlađi čitaoci sasvim sigurno bi vizuelizovali ovu temu kroz veći broj ilustracija u knjizi.

Koka-kola socijalizam, Amerikanizacija jugoslovenske popularne kulture šezdesetih godina XX veka jeste privlačna knjiga koja se čita i kao historiografsko delo, ali i kao nostalgičan podsetnik za savremenike jednog vremena. Naš utisak, međutim, prevazilazi zanatski doživljaj i čitanje. Bez sumnje, čitaoci srednje i starije generacije biće inspirisani pojedinim navodima ove knjige za dalje promišljanje ili analizu sopstvenih sećanja na 1960-te godine u Jugoslaviji. Verovatno je ovo jedna od njenih najznačajnijih karakteristika.

Bojan B. Dimitrijević

Mari Žanin-Čalić, ISTORIJA JUGOSLAVIJE U 20. VEKU, Clio, Beograd 2013.

Delo nemačke istoričarke Mari Žanin-Čalić bavi se jugoslovenskom idejom, otelotvorenjem te ideje, njenim trajanjem, turbulentnim krajem i posledicama raspada Jugoslavije – manifestacije ideje koja svoje korene vuče od Berlinskog kongresa 1878. godine, a čiji uticaj se oseća i danas, na početku XXI veka. Bez namere da kritikuje Hobsbauma, čiju čuvenu periodizaciju na dugi XIX i kratki XX vek ne treba dodatno predstavljati, autorka pokušava da kroz analizu četiri duga strukturalna procesa – nacionalno pitanje, socio-ekonomsku (ne)razvijenost, regionalne razlike i Jugoslaviju u svetskim okvirima – koji nadilaze pomenutu periodizaciju, ponudi sintezu jugoslovenske istorije koja je, po njenim rečima, pisana „bez predrasuda ali ne i bez strasti“.

Dnevno-politička pitanja koja danas opterećuju države-naslednice Jugoslavije – Jugoslavija kao tamnica naroda ili istorijska greška, Jugoslavija kao diskontinuitet u okviru kontinuiteta nacionalnog sazrevanja etničkih zajednica na Balkanu, neizbežnost „večite mržnje“ i odgovornost za krvav raspad Jugoslavije, uloga političkih elita i/ili stranih sila u raspadu Jugoslavije – predstavljaju samo deo motiva za pisanje ove knjige, a tiču se pre svega laičkog auditorijuma koji je zainteresovan za ovu temu. Što se tiče stručne javnosti, glavni motiv je da se ponudi alternativa i kritika tzv. instant istoriografiji koja je plod pretežno stranih autora i koja u poslednje vreme pretenduje da preuzme primat u tumačenju ove kompleksne teme.

Mari Žanin-Čalić se bavi u svom profesionalnom radu pre svega društve-